

Кабаненко А.О.

аспірант

*Заклад вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»***Прохорчук С.В.**

кандидат економічних наук, професор

*Заклад вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»***Kabanenko Andrii**

Postgraduate Student

*International University of Business and Law***Prokhorchuk Svitlana**

PhD in Economics, Professor

*International University of Business and Law***СУТНІСТЬ РИЗИКІВ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ****THE ESSENCE OF RISKS IN ENTREPRENEURIAL ACTIVITY**

У статті розглянуто поняття ризику, його види та класифікація, також методи керування ризиками. Розкрито поняття «ризик менеджмент» як актуальний інструмент в прийнятті рішень. Проаналізовано сучасні підходи до управління ризиками у різних масштабах підприємницької діяльності, від експертних оцінок до сучасних систем управління ризиками. Визначено класифікації ризиків за методами управління. Підкреслено важливість автоматизованого підходу до керування ризиками на прикладі системи COSO, яка дозволяє впровадити системний підхід до управління ризиками. Встановлено зовнішні та внутрішні причини виникнення ризику, як результат дій у підприємницькій діяльності. Обґрунтована необхідність впровадження управління ризиками в сучасному світі в підприємницькій діяльності.

Ключові слова: ризик, ризик менеджмент, управління, підприємництво, вибір, невизначеність.

The article discusses the concept of risk, its types and classification, as well as methods of risk management. The concept of "risk management" as a relevant tool in decision-making is revealed. Modern approaches to risk management at various scales of business activity, from expert assessments to modern risk management systems, are analyzed. Classification of risks by management methods is defined. The importance of an automated approach to risk management is emphasized on the example of the COSO system, which allows implementing a systematic approach to risk management. The external and internal causes of risk as a result of actions in entrepreneurial activity have been established. The justified need to implement risk management in the modern world in business activity. The risks of business in the conditions of war in the country are outlined. Risks are systematized according to their nature of occurrence. The factors that negatively affect the company's reputation and can lead to the outflow of partners, investors and customers are identified. It has been proven that the control of business reputation will increase under the influence of the global trend on ESG (the company's compliance with sustainable development standards), as well as the growing discernment of the audience regarding the ethics of brands and their social responsibility. It was determined that for Ukrainian companies, the war made adjustments to contractual relations, and therefore it is necessary to carefully monitor risks, in particular in terms of rules of foreign jurisdictions, verification of companies and non-resident individuals, national requirements for companies that carry out activities or provide services abroad. It was concluded that in today's world, risk control is a global trend that allows companies not only to stay afloat, but also to turn adverse conditions to their advantage. Adaptability of business to risks and changes opens perspectives in many directions: for finding investors, building customer trust, entering international markets, positive image and reputation.

Key words: risk, risk management, management, entrepreneurship, choice, uncertainty.

Постановка проблеми. Ризик у підприємницькій діяльності є актуальною темою багатьох досліджень пов'язаних з розвитком підприємництва. Будь-які дії чи прагнення досягнення певних показників являє собою виникнення невизначеності, як наслідок поява ризику. Вміння заздалегідь виявляти і вбачати вірні кроки в підприємницькій діяльності характеризують стійкість під-

приємця і дають можливість подальшого розвитку, коли навпаки настання непередбачених подій може призвести до втрат чи взагалі до припинення підприємницької діяльності. Тому вміння виявляти ризик і уміння керувати ними має бути ключовою компетенцією підприємця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретично практичні аспекти ризику, ризик менеджменту,

системи керування ризиками, методи обчислення та прогнозування ризиків досліджувалися такими фахівцями як: І.І. Вербіцька, В.А. Швандара, Т.А. Васильєва, Я.М. Кривич, А.О. Старостіна, В.А. Кравченко, К.В. Балдин та ін. У роботах вчених досліджено поняття ризику та невизначеності як його передумова. Розглядається класифікація ризику, виділяється його характерні риси. Вивчається характеристика економічного ризику та фактори виникнення економічного ризику та його функції. Розраховуються моделі аналізу ризиків та методи їх оцінювання. Тема ризиків та управління ризиками є актуальною в швидкозмінному середовищі сучасного світу і потребує вдосконалення з урахуваннями все нових змін особливо зовнішнього середовища та вимагає подальшого дослідження проблематики підприємницького ризику.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є визначення сутності поняття «ризик», передумов його появи у підприємницькій діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння сутності питання ризиків у підприємницькій діяльності нам необхідно визначитись що таке ризик та в подальшому класифікувати його для підприємницької діяльності і визначити оптимальні варіанти управління ризиками.

Термін “ризик” походить від латинського “risicare”, що означає “зважитися”. Хоча зустрічаються й інші варіанти трактування: від грецького “ridsikon, ridsa” – скеля; італійського “risiko” – небезпека, загроза; французького “risque” – погроза, ризикувати [1].

Дослідження вченими сутності поняття «ризик» схожі, але мають деякі розбіжності. Порівняльна характеристика поняття «ризик» вченими економістами подано в таблиці 1.

Проаналізувавши розглянуті поняття ризику, можна говорити, що під господарським (підприємницьким) ризиком варто розуміти ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг та виконаними роботами.

Суть ризику підприємницької діяльності як економічної категорії зумовлені його функціями, які здійснюються в процесі діяльності суб'єкта господарювання.

Систематизуючи теоретичні підходи вчених, можна віднести до основних джерел виникнення ризиків:

- невизначеність природних процесів та явищ (проявляється у вигляді стихійних сил природи – землетрусів, ураганів, граду тощо, та, як наслідок, негативного впливу на результати економічної діяльності);
- випадковість подій (обумовлена ймовірнісною сутністю соціально-економічних та технологічних процесів та неможливістю передбачення настання певного результату);
- суперечливість інтересів і тенденцій (наприклад, конкуренція);
- інформаційна обмеженість (неповнота чи недостатня якість інформації);
- неможливість однозначного пізнання об'єктів, процесів та явищ;
- різноманітність соціально-психологічних установок та оцінок індивідуумів у процесі прийняття рішень [6].

В багатьох наукових працях вченими досліджуються ризики, їх передумови і наслідки, але виділити одну класифікацію ризиків досить складно. Це пов'язано з безліччю факторів та передумов, зовнішніх, внутрішніх та багато інших, які впливають на появу ризику, ще й можуть буди взаємопов'язані, тобто подвійного врахування.

Можна умовно поділити ризики за методами управління ними:

- з точки зору середовища внутрішні та зовнішні;
- з точки зору масштабу глобальні, регіональні та локальні;
- з точки зору джерела виникнення системні та несистемні;
- з точки зору причини виникнення обмеження інформації, невизначеністю майбутнього, суб'єктивні [2].

В цілому, вивчення класифікації ризиків дає розуміння методів керування ризиками. В свою чергу, аналіз систем керування ризиками представляє собою як ключ до стійкості бізнесу.

Керованість ризиком суттєво залежить від виду факторів впливу на підприємство. Розрізняють внутрішні фактори (вплив на які може бути керованим і залежати від дій підприємства) та зовнішні фактори

Таблиця 1

Порівняльна характеристика поняття «ризик»

Автор	Характеристика поняття
Мних Є.В. [2]	характеризує підприємницький ризик: «як ймовірність загрози і втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання прибутку чи виникнення додаткових витрат у разі виникнення подій, які впливають на зміну параметрів функціонування економічної системи»
Райзберг Б.А. [4]	«підприємницький ризик це ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, що пов'язані з виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізації, товарно-грошовими та фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних та науково-технічних проектів»
Василенко В.О., Шматко В.Г. [4]	«характеризує безпеку потенційно можливої, імовірної втрати ресурсів і недоотримання доходу порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів»
Бондар О.В. [5]	стверджує, що підприємницький ризик: «характеризується як небезпека потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів чи не додержання доходу порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів».
Шепеленко О.В. [6]	«підприємницький ризик це спосіб господарювання в непередбачених умовах (обставинах), при якому створюються завдяки особливим здібностям підприємця можливості і необхідність запобігати, зменшувати несприятливу дію стохастичних умов і одержувати в цих умовах підприємницький дохід»

(які не залежать від підприємства та його дій і потребують від керівництва певних висновків та протидій).

До внутрішніх ризиків відноситься діяльність самого підприємства, наслідки які пов'язані з неефективним менеджментом, втратами на виробництві, внутрішньофірмовими зловживаннями тощо. Зовнішні ризики не пов'язані з діяльністю виробництва, до них відносять такі події, як не передбачені змінами законодавства, змінами кон'юнктури ринку, інфляційні процеси тощо. Якщо внутрішні ризики можливо досить легко виявляти та керувати ними заздалегідь розробленими процедурами підприємства, то зовнішні ризики потребують системного аналізу зовнішнього середовища з прогнозом впливу зовнішніх подій на результативність роботи підприємства [7].

Величина підприємства суттєвою впливає на кількість ризиків та їх величину, глибину негативних наслідків. Тож від розміру підприємства залежить вибір стратегії, інструментів та глибини роботи з ризиками.

Так, на малих підприємствах використовують як об'єктивні методи оцінювання ризику, використовуючи фактичні показники, так і суб'єктивні методи оцінки. Ще їх називають експертними (висновки щодо можливого ризику на основі досвіду чи інтуїтивних відчуттів певного спеціаліста).

Великі підприємства вже використовують такі поняття як ризик-менеджмент, маючи в своєму штаті окремий персонал, який системно проводить аудит операційної діяльності та здатний при настанні чи навіть при виявленні можливості настання ризику, своєчасно запропонувати план дій на його недопущення.

Ризик менеджмент являє собою систему оцінки ризику, управління ризиком та економічними (точніше, фінансовими) відносинами, що виникають у процесі цього управління, і включає стратегію та тактику управлінських дій [3].

Ризик менеджмент відносно новий вид управління який за останні 50 років набирає шаленої популярності. Чим більше в світі поширюється глобалізація, коли окремі корпорації мають до 80% впливу на ринок, тим це дає більшу можливість глобального розвитку світу, завдяки доступності пропозицій, завдяки можливостям корпорації, але це й грає роль «вузького місця» в роботі самої корпорації. Чим більша глобалізація тим більше корпорації пов'язані одна з іншою. Як наприклад виробництво напівпровідників, чи виробництво акумуляторів, які на 80% зосереджені в одних регіонах. І коли виникають події, які порушують глобальні потоки, як наприклад, пандемія, чи збройні конфлікти, то управління ситуацією вимагає впровадження ризик менеджменту, так як виникає невизначеність в якій необхідно приймати рішення. Тому ризик менеджмент став невід'ємною частиною бізнесу.

З 1985 років для використання великими підприємствами була розроблена система управління внутрішніми ризиками COSO яка являє собою інноваційну систему визначення та стандартизації внутрішнього контролю. За допомогою цієї моделі підприємства мають можливість оцінювати власні системи ризик-менеджменту [4].

Зазначимо, що розвиток підприємницької діяльності в Україні сьогодні стикається з чималими ризиками, а трансформаційні процеси, військовий стан в країні та відсутність стабільності, лише посилюють

їх. Головною умовою ефективної діяльності суб'єкта господарювання має стати формування системи управління ризиками на підприємстві. Ефективне функціонування підприємництва в Україні залежить, насамперед, від загальної економічної ситуації в країні, рівня податкового навантаження, якості державної політики та інституційної зрілості.

Отже, загальновідомо, що діяльність бізнесу завжди пов'язана з ризиками, а особливо під час війни, в якій наша країна живе більше двох років. Надрізкі зміни регуляторних вимог, питання мобілізації та бронювання працівників, судові позови проти російської федерації, експорт та імпорт продукції, під впливом таких факторів працюють українські підприємці [2].

З початком повномасштабного вторгнення кожна компанія була змушена перелаштуватись до реалій воєнного часу та переглянути підходи на майбутнє.

І важливим є контроль ризиків, природа яких дуже змінилася. На перше місце можна віднести майнові втрати. При цьому є інші важливі фактори, які бізнес повинен враховувати: 1) законодавство та регуляторні вимоги стали змінюватись швидше; 2) вимоги фінансового моніторингу стали жорсткішими; 3) посилилась відповідальність за співпрацю з контрагентами та фізичними особами країни-агресора; 4) кількість ресурсів зменшилась, а ціна менеджерських помилок зросла. Тому для бізнесу на сучасному рівні є актуальною потреба в оптимізації процесів та управлінні ризиками [8].

Важливим є врахування та моніторинг різних ризиків. Так, регуляторні ризики виникають тоді, коли компанія не дотримується певних вимог. Це можуть бути постанови регуляторів, закони, міжнародні стандарти тощо. І за умов, якщо бізнес не звертає увагу на ці правила, він може отримати штраф, судовий позов чи навіть заборону на діяльність. А ще такі порушення негативно впливають на репутацію компанії та можуть призвести до відтоку партнерів, інвесторів та клієнтів [8].

Звісно, в умовах війни контролювати такі ризики стало складніше, адже було одночасно ухвалено велику кількість регуляторних змін. Кожного дня законодавці пропонують новації, що впливають на кожного підприємця в Україні. Це стосується й адаптації під стандарти ЄС та ухваленню міжнародних угод, й трудових питань під час воєнного стану, особливостей звітності та перевірок під час війни.

Для бізнесу завжди актуальні ризики з контрагентами. Так, недобросовісний клієнт чи партнер може завдати значної шкоди. Для прикладу, бізнес може втратити кошти або отримати юридичні проблеми. Окрім наслідків, передбачених законодавством України та регуляторами, необхідно розглянути ще і репутаційні втрати, адже через токсичні зв'язки компанія може втратити клієнтів як на українському, так і на європейському ринку. Так, в цифровому світі репутація компанії має ще більше значення, ніж раніше. Адже будь-яка негативна історія може вмиг розлетітися по всьому світі, спричинивши відтік клієнтів та бізнес-партнерів. Вірогідно, з кожним роком потреба в контролі репутації посилюватиметься. Зокрема, під впливом глобального тренду на ESG (дотримання компанією стандартів сталого розвитку), а також зростанню вибагливості аудиторії щодо етичності брендів та їх соціальної відповідальності [8].

Не можна забувати і про договірні ризики. Адже договори становлять основу діяльності бізнесу та визначають умови співпраці з кожним співробітником, клієнтом, підрядником чи постачальником. Для українських компаній, війна внесла корективи і в цей аспект діяльності – адже багато галузей почали шукати виходи на закордонні ринки та укладати договори з іноземними контрагентами. І при такому розширенні потрібно особливо уважно контролювати ризики, зокрема в частині правил іноземних юрисдикцій, перевірки компаній та фізосіб-нерезидентів, національні вимоги щодо компаній, які здійснюють діяльність чи надають послуги закордоном [8].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що майбутнє – за компаніями, які керують ризиками. І в сучасному світі контроль ризиків – це глобальний тренд, що дозволяє компаніям не просто втриматись “на плаву”, а й перетворити несприятливі умови на

свою користь. Адаптивність бізнесу до ризиків і змін відкриває перспективи за багатьма напрямками: для пошуку інвесторів, побудови довіри клієнтів, виходу на міжнародні ринки, позитивного іміджу та репутації. Це створює стратегічну й конкурентну перевагу, дає можливість бізнесам вийти в лідери ринку.

Впровадження ризик менеджменту, як похідної від поняття ризик в сучасному світі є обов’язковим завданням засновників компаній. Особливо у наш час, коли глобальний бізнес організовано пов’язує взаємодію своїх підрозділів чи співпрацю зі своїми партнерами на глобальному рівні, і саме це призводить до такої уваги до ризик менеджменту, так як зміна одного з параметрів неодмінно впливає на весь ланцюг взаємодії, а вміння своєчасно виявляти і впливати на ризик стає вирішальним для подальшого розвитку підприємництва, особливо в країні, де йде війна.

Список використаних джерел:

1. Економічний ризик: методи оцінка та управління Навчальний посібник Під загальною редакцією Т.А. Васильєвої, Я.М. Кривич. Суми, 2015. С. 10.
2. Мних С.В., Буряк П.Ю. Економічний аналіз на промисловому підприємстві : навч. посіб. Львів : Світ, 1998. 207 с.
3. Василенко В.О., Шматко В.Г. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. 3-є вид., вип. та доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 440 с.
4. Бондар О.В. Ситуаційний менеджмент : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 326 с.
5. Шепеленко О.В. Управління підприємницькими ризиками суб’єкта господарювання. *Економічні науки: Вісник ДонНУЕТ*. 2011. № 4(52). С. 189–199.
6. Гранатуров В.М., Литовченко І.В., Харічков С.К. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки : монографія. Одеса : Інститут проблем ринку та екон. екол. досліджень НАН України, 2003. 164 с.
7. Вербіцька І.І. Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками підприємницьких структур. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 5 (22). С. 282–291.
8. Офіційний сайт продуктової ІТ-компанії LIGA ZAKON. URL: <https://biz.ligazakon.net/> (дата звернення: 10.07.2024).

References:

1. Vasylyjeva T. A., Kryvykh Ja. M. (eds.) (2015) *Ekonomichnyj ryzyk: metody ocinka ta upravlinnja Navchalnyj posibnyk Pid zaghaljnoju redakcijeju*. Sumy, p. 10.
2. Mnykh Y. V., Buriak P. I. (1998) *Ekonomichniy analiz na promyslovomu pidpryemstvi: navch. posib.* [Economic analysis at an industrial enterprise: textbook. way]. Lviv: Svit. (in Ukrainian)
3. Vasylenko V. O., Shmatko V. H. (2005) *Innovatsiyni menedzhment: navch. posib.* [Innovation management: textbook. way]. 3rd ed., add. and ext. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
4. Bondar O. V. (2010) *Sytuatsiyni menedzhment: Navch. posib.* [Situational Management: textbook. way]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
5. Shepelenko O. V. (2011) *Upravlinnia pidpryemnytskymy ryzykamy subiekta hospodariuvannia* [Entrepreneurial risk management]. *Economic sciences: Bulletin of DonNUET*, no. 4(52), pp. 189–199.
6. Hranaturov V. M., Lytovchenko I. V., Kharichkov S. K. (2003) *Analiz pidpryemnytskykh ryzykiv: problemy vyznachennia, klasyfikatsii ta killysni otsinky: monohrafiia* [Analysis of business risks: problems of definition, classification and quantitative assessments: a monograph]. Odessa: Inst. Of Market Problems and Economics. Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian)
7. Verbičjka I. I. (2013) *Ryzyk-menedzhment jak suchasna systema upravlinnja ryzykamy pidpryemnytskykh struktur*. *Stalyj rozvytok ekonomiky*, no. 5 (22), pp. 282–291.
8. The official site of the product IT company LIGA ZAKON. Available at: <https://biz.ligazakon.net> (accessed July 10, 2024).